

WŁADYSŁAW STĘPNIAK

POLITYKA MOCARSTW ZACHODNICH WOBEC JUGOSŁAWII W LATACH 1948—1950

Po ogłoszeniu 28 czerwca 1948 r. rezolucji Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych i Robotniczych (Kominformu) „O sytuacji w Komunistycznej Partii Jugosławii”¹ w położeniu międzynarodowym tego państwa nastąpiły istotne zmiany. Pogarszające się stosunki z ZSRR i krajami demokracji ludowej szybko doprowadziły do całkowitego zerwania i stanu otwartej wrogości². Był to nowy element w sytuacji międzynarodowej, który oddziaływał w sposób bezpośredni na procesy dokonujące się wewnątrz obozu socjalistycznego oraz politykę, którą wobec tego obozu prowadziły mocarstwa imperialistyczne. W historii narodów jugosłowiańskich zapisał się jako czynnik decydujący o przyjęciu nowych form ustrojowych i koncepcji polityki międzynarodowej.

W procesie tym istotną rolę odegrała polityka państw zachodnich wobec Jugosławii w latach 1948—1950, wyznaczających przełomowy okres w historii tego państwa. Na prezentowane w ramach tego artykułu wydarzenia w bezpośredni sposób wpływała narzucona państwowi obozu socjalistycznego przez mocarstwa imperialistyczne zimna wojna — globalna walka między dwoma systemami społeczno-ekonomicznymi, która swym zasięgiem objęła politykę, życie gospodarcze, ideologiczne i kulturalne. Środkami w tej walce były często: szpiegostwo, sabotaż, dywersja ideologiczna i groźba użycia udoskonalanych ciągle rodzajów broni. W tych warunkach powstawał nowy układ sił na mapie politycznej świata, któremu publicyści nadali miano bipolarnego. Wraz z ostatecznym podziałem Niemiec i zakończeniem wojny domowej w Grecji w sytuacji europejskiej, a w sytuacji światowej wraz z powstaniem NATO, zwycięstwem rewolucji chińskiej i pierwszą eksplozją atomową w ZSRR, zakończył się etap, w którym wyznaczone zostały na dłuższy okres „granice” między dwoma obozami. Poza ten podział wykroczyła pozycja międzynarodowa Jugosławii, co powodowało, że państwo to zaczęło odgrywać bardzo znaczącą rolę polityczną.

Konflikt KPJ z Kominformem, którego przyczyną były rozbieżności w ocenie roli ZSRR w wyzwoleniu i budownictwie socjalistycznym w państwach demokracji ludowej, wywołał żywe zainteresowanie na Zachodzie. Wybuchł w sytuacji, gdy Jugosławia znajdowała się w stanie ostrego konfliktu z państwami i tej części politycznej świata.

Obok rozbieżności, wynikających z przynależności do obozu państw socjalistycznych, występowały dodatkowe czynniki, które pogłębiały sprzeczności w stosunkach Jugosławii z głównymi państwami kapitalistycznymi. Jugosłowiańskie roszczenia terytorialne w stosunku do Austrii

¹ Tekst rezolucji w: „Nowe Drogi” 1948, nr 10, s. 13—20.

² W. Stępiak, *Polityka zagraniczna Jugosławii w latach 1948—1950*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. W. T. Kowalskiego, maszynopis. Łódź 1977, s. 140—194.

i Triestu oraz stanowisko wobec wojny domowej w Grecji wpływało na uznanie Jugosławii na Zachodzie za najbardziej agresywne państwo świata. Kolejną cechą omawianych stosunków było daleko posunięte ograniczenie wzajemnych kontaktów gospodarczych i kulturalnych. I w tym wypadku decydował splot czynników rekrutujących się zarówno z dychoomicznego podziału świata, jak i własnej aktywności międzynarodowej Jugosławii.

W latach 1948—1949 Stany Zjednoczone zaczęły wprowadzać do handlu międzynarodowego i współpracy gospodarczej zasady dyskryminujące państwa socjalistyczne. Przyjęty przez Kongres 1 marca 1948 roku „Export Control Act 1948”, uzupełniony podobnym aktem z roku następnego, uzależniał i łączył handel zagraniczny od polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych. Celem tych ustaw było odcięcie życia gospodarczego państw socjalistycznych od rynków światowych, a tym samym utrudnienie odbudowy i rozwoju ich potencjału ekonomicznego. Były to cele strategiczne, stanowiące uzupełnienie ekspansjonistycznej polityki Stanów Zjednoczonych³.

Ustawa o Planie Marshalla z 3 kwietnia 1948 r. w swym artykule 112 zabraniała korzystającym z niego państwom eksportu otrzymywanych towarów do państw socjalistycznych. Było to rozciągnięcie amerykańskiego embarga strategicznego na kapitalistyczne kraje europejskie⁴.

Współpraca gospodarcza między Wschodem i Zachodem została jeszcze bardziej skomplikowana w związku z powstaniem NATO. Państwa wchodzące w skład tej organizacji przyjęły program wzajemnej pomocy obronnej i technicznej, zawierający postulaty dyskryminującego traktowania państw socjalistycznych w handlu tak zwanymi artykułami strategicznymi czy też stanowiącymi tajemnicę technologiczną Zachodu⁵.

W tych warunkach współpraca gospodarcza Jugosławii z Zachodem musiała natrafiać na wiele istotnych przeszkód. Komplikowała ją jeszcze bardziej sprawa długów zagranicznych oraz odszkodowań za znacjonalizowane mienie. Jugosławia odrzucała podejmowanie rozmów na ten temat⁶, a zainteresowane tym problemem kraje kapitalistyczne za wstępny warunek normalizacji z nią stosunków uznawały wypłatę tych odszkodowań⁷.

Splot czynników, który decydował o wrogiej postawie Zachodu wobec Jugosławii, uzupełniało zaawansowanie rewolucyjnych przeobrażeń wewnętrznych w tym państwie, nazywanym powszechnie „pierwszym satelitą ZSRR”⁸.

W tej sytuacji ostrość konfliktu Jugosławii ze Związkiem Radzieckim była dla Zachodu absolutnym zaskoczeniem. Dla większości tamtejszych polityków czy dyplomatów oskarżenie Tity o antyradziecką i antymarksylistowską politykę graniczyło z nonsensem⁹. Zamieszania dopełniali początkowo dyplomaci jugosłowiańscy, którzy nie zapoznani z aktualną sy-

³ W. Bieńkowski, *Stosunki gospodarcze USA — kraje socjalistyczne (Aspekty polityczne, prawne i ekonomiczne)*. Warszawa 1972, s. 23, 7—10.

⁴ J. Chmurkowski, *Embargo strategiczne*. Warszawa 1971, s. 100.

⁵ Ibidem, s. 102.

⁶ S. Vukmanović-Tempo, *Revolucija koja teče*. Memoari, Knjiga druga. Beograd 1971, s. 101.

⁷ B. Petranović, Č. Štrbac, S. Stojanović, *Jugoslavija u medjunarodnom radničkom pokretu*. Beograd 1973, s. 145.

⁸ G. W. Hoffman, F. W. Neal, *Yugoslavia and the New Communism*. New York 1962, s. 105.

⁹ J. Korbel, *Tito's Communism*. The University of Denver Press, s. 287.

tuacją w stosunkach jugosłowiańsko-radzieckich energicznie dementowali rezolucję Kominformu, nazywając ją wrogą propagandą¹⁰.

Występujące wcześniej symptomy pogarszania się stosunków jugosłowiańsko-radzieckich nie zostały na Zachodzie prawidłowo zinterpretowane. Artykuł „Prawdy” z 28 stycznia 1948 r.¹¹ uznano tendencyjnie za zwrot w polityce ZSRR, który miałyby zdecydować się na bezpośrednią inkorporację państw demokracji ludowej¹². Nie zdobyto się nawet na przybliżoną do istniejącego stanu rzeczy ocenę sytuacji¹³.

W tym okresie nastąpiło drastyczne pogorszenie się stosunków Jugosławii ze Stanami Zjednoczonymi, Wielką Brytanią i Francją spowodowane wystąpieniem tych państw 20 marca 1948 r. z propozycją rewizji traktatu pokojowego z Włochami w celu przekazania im całego Wolnego Terytorium Triestu¹⁴. Stosunki jugosłowiańsko-amerykańskie weszły także w krytyczną fazę w związku ze sprawą jugosłowiańskiego złota, zdeponowanego na początku wojny w Stanach Zjednoczonych, którego zwrotu obecnie Amerykanie odmawiali¹⁵. W Departamencie Stanu panowało niezmiennie przekonanie, że polityka Stanów Zjednoczonych wobec Jugosławii powinna pozostawać „twarda”¹⁶.

Wiadomość o konflikcie pojawiła się dopiero w połowie czerwca¹⁷. Po ogłoszeniu rezolucji Departament Stanu przyjął taktykę oczekiwania na dalszy rozwój wydarzeń. Odrzucił sugestię Ambasady USA w Belgradzie w sprawie opublikowania deklaracji na rzecz suwerenności małych państw. Ambasada otrzymała nawet instrukcję zabraniającą jej podejmowania zobowiązań w wypadku ewentualnych próśb Jugosławii o pomoc. Na zmianę tego stanowiska nie wpłynęła nawet wiadomość kolportowana przez koła wrogie ZSRR o możliwości ingerencji zewnętrznej w Jugosławii¹⁸.

30 czerwca doszło natomiast do pierwszego porozumienia anglo-amerykańskiego w sprawie Jugosławii. Ministrowie spraw zagranicznych, E. Bevin i G. Marshall, uzgodnili, że ich rządy nie będą zajmowały otwartego stanowiska do czasu wyjaśnienia się sytuacji w tym kraju.

Natychmiastową konstatacją dotyczącą znaczenia konfliktu Jugosławii z Kominformem było stwierdzenie, że może to być pierwszy wyłom w monolitycznej jedności „bloku komunistycznego”, który zapoczątkuje proces dezintegracji¹⁹. Założenie to było punktem wyjściowym w dyskusji przeprowadzonej 30 czerwca w Policy Planning Staff

¹⁰ V. Dedijer, *Izgubljena bitka Josipa Visarionoviča Staljina*. Sarajevo 1969, s. 192.

¹¹ W artykule tym została odrzucona możliwość utworzenia federacji socjalistycznych państw europejskich. Od tego momentu rozpoczął się konflikt Jugosławii z Kominformem. Zob. Stępnia, op. cit., s. 8—47.

¹² Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, 1948, Volume IV, Washington 1974, p. 293—296, 396. (Dalej: FRUS-IV-1948).

¹³ Ibidem, s. 297.

¹⁴ *A Decade of American Foreign Policy. Basic Documents 1941—1949*. Prepared on the Request of the Senate Committee on Foreign Relations by the Staff of the Committee and the Department of State. Washington 1950, p. 479—481.

¹⁵ Umowę w tej sprawie podpisano 19 lipca 1948 r. Jugosławia w zamian za odblokowanie złota zobowiązała się do wypłacenia 17 milionów dolarów tytułem odszkodowań oraz 45 mln dinarów za dostawy z lend-leasu. (Službeni vjesnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Godina I. Beograd, Broj 25, 25 XII 1951, s. 246—251).

¹⁶ FRUS-IV-1948, s. 1070—1074.

¹⁷ Ibidem, s. 1073—1074.

¹⁸ Ibidem, s. 1078.

¹⁹ G. F. Kennan, *Memoirs 1925—1950*. Boston 1967, s. 366.

Departamentu Stanu USA, której celem było określenie linii politycznej tego mocarstwa wobec Jugosławii. Przyjęta na tym posiedzeniu rezolucja została przekazana wszystkim amerykańskim placówkom dyplomatycznym i konsularnym na świecie w charakterze instrukcji. Dokument ten przewidując, że konflikt Tity z Kominformem może zapoczątkować proces dezintegracji obozu socjalistycznego uznawał, że stosunek do niego Stanów Zjednoczonych może mieć istotny wpływ na jego przebieg. W tej sytuacji Stany Zjednoczone powinny działać ostrożnie, zdając sobie sprawę, że Jugosławia pozostaje nadal państwem komunistycznym o szczerym stosunku do jedności obozu socjalistycznego.

Policy Planning Staff zakładał, że fakt, iż konflikt ten jest niewygodny zarówno dla ZSRR, jak i dla Jugosławii wpłynie na to, że czynione będą wysiłki w celu jego likwidacji. Nawet gdyby został on zlikwidowany, to jego skutki pozostaną trwałe w postaci przekonania przywódców państw socjalistycznych, że przeciwstawienie się Związkowi Radzieckiemu jest rzeczą możliwą. Politycy amerykańscy uznali to za nowy czynnik o olbrzymim znaczeniu dla międzynarodowego ruchu robotniczego. Sądono, że jakiegokolwiek zabiegi państw zachodnich w Jugosławii zostałyby wykorzystane przez Stalina przeciwko Ticie i jego zwolennikom. Z drugiej strony, zbyt oziębły stosunek Stanów Zjednoczonych do Jugosławii Stalin wykorzystałby jako dowód, że państwa socjalistyczne poza ZSRR nie znajdują nigdzie sprzymierzeńca. Polityka amerykańska winna dlatego lawirować między tymi dwiema możliwościami. W mobilizowaniu Jugosłowian do walki ze Stalinem dyplomaci amerykańscy otrzymali zadanie, by w przeprowadzanych z nimi rozmowach normalizację stosunków amerykańsko-jugosłowiańskich uzależniali od postawy Jugosławii w konflikcie z Kominformem. Stany Zjednoczone postanowiły przy tym nie ingerować w stosunki z Jugosławią krajów korzystających z pomocy marshallowskiej²⁰.

Dezintegracyjny wpływ polityki Tity na obóz socjalistyczny miał być podstawą, na której Zachód budował swoją politykę jugosłowiańską. Wykorzystywano także olbrzymie możliwości propagandowe, które dostarczał konflikt jugosłowiańsko-radziecki²¹. Głoszono opinie, że konflikt ten zniechęci Stalina do okazywania pomocy rewolucjom socjalistycznym w państwach, których nie wyzwoliła armia radziecka²². Przewidywano, że pod jego wpływem nastąpią zmiany w sytuacji Grecji i Triestu oraz ulegnie wzmocnieniu pozycja państw zachodnioeuropejskich w stosunku do obozu socjalistycznego, głównie dzięki utrwaleniu zdobyczy polityki amerykańskiej we Francji i Włoszech. Konflikt ten osłabiał siłę obozu socjalistycznego w okresie kryzysu berlińskiego²³, co w oczach polityków zachodnich ułatwiało prowadzenie „twardej polityki” wobec ZSRR²⁴.

Splot tych czynników zadecydował o przyjęciu przez państwa zachodnie wobec Jugosławii polityki zwanej „keeping Tito afloat”. Jej celem było nie włączenie Jugosławii do bloku państw zachodnich, lecz wykorzystywanie jej do dywersyjnego i dezintegracyjnego oddziaływania na

²⁰ FRUS-IV-1948, s. 1079—1082.

²¹ *The United States in World Affairs 1948—1949*, By John C. Campbell. New York 1948, s. 126.

²² *The Fate of East Central Europe. Hopes and Failures of American Foreign Policy*. Edited by Stephen D. Kertesz. Notre Dame 1956, s. 80.

²³ Patrz: G. M. Akapow, *Zapadnyj Berlin. Problemy i rieszenija*. Moskwa 1974, s. 54—58.

²⁴ *The Forrestal Diaries*. New York 1951, s. 459.

państwa socjalistyczne²⁵. Przez pryzmat wydarzeń związanych z Jugosławią zaczęto oceniać wszystkie rewolucje społeczne, przede wszystkim w Chinach i Wietnamie. Liczono w tym wypadku na powstanie nowych ośrodków antyradzieckich w ramach obozu socjalistycznego²⁶. Tym samym rezolucję Kominformu wykorzystano do wypracowania nowych koncepcji antykomunistycznych na Zachodzie.

W okresie silnego napięcia w stosunkach międzynarodowych Jugosławia stawała się jednym z frontów zimnej wojny. Fakt ten wprowadzał nowe elementy do sytuacji międzynarodowej.

W 1947 roku 56,1⁰/₀ importu jugosłowiańskiego pochodziło z państw socjalistycznych, do których Jugosławia kierowała 52⁰/₀ swego eksportu²⁷. W dodatku realizacja planu pięcioletniego powiązana była z umowami handlowymi i inwestycyjnymi, które Jugosławia zawarła z tymi państwami. Stanowisko ZSRR było decydującym dla realizacji jugosłowiańskich roszczeń terytorialnych. Jugosławię z państwami socjalistycznymi łączyły traktaty sojusznicze. W tych warunkach sprawa pozostania w obozie socjalistycznym była dla niej nie tylko kwestią wyboru, lecz także konieczności. Zdawała sobie z tego sprawę dyplomacja amerykańska, która swój stosunek do Jugosławii uzależniała nie od polityki Tity, ale od stosunku do niej Stalina i polityki radzieckiej²⁸.

W warunkach, kiedy trudno było przewidzieć dalszy rozwój wydarzeń, na plan pierwszy wysunęło się zagadnienie „titoizmu”. Pojęciem tym zaczęto obejmować wszystkie warianty antyradzieckiej polityki w świecie socjalistycznym²⁹. W odniesieniu do samej Jugosławii „titoizm” oznaczał jej odrębność od ZSRR i pozostałych państw demokracji ludowej³⁰. Zakładano, że „titoizm” z czasem stanie się odrębną ideologią³¹. W języku polityków, a po części także sowietologów, pojęcie to często utożsamiane było z „narodowym komunizmem”³². Dla zwolenników teorii policentryzmu „titoizm” oznaczał zaś ruch rozsadzający dychotomię ówczesnego świata³³.

Lansowanie teorii „titoizmu” na Zachodzie wchodziło w ramy wojny psychologicznej i miało ściśle określone cele. W ten właśnie sposób starano się popularyzować politykę Jugosławii wśród państw socjalistycznych i partii komunistycznych na Zachodzie³⁴.

²⁵ J. C. Campbell, *Tito's Separate Road. America and Yugoslavia in World Politics*. New York — Evanston 1967, s. 22.

²⁶ *The United States and Communist China in 1949 and 1950: The Question of Rapprochement and Recognition. A Staff Study*. Prepared for the Use of the Committee of Foreign Relations United State Senate. Washington 1973, s. 3.

²⁷ R. O. Freedman, *Economic Warfare in the Communist Bloc. A Study of Soviet Economic Pressure Against Yugoslavia, Albania and Communist China*. New York 1950, s. 22.

²⁸ FRUS-IV-1948, p. 1091.

²⁹ A. B. Ulam, *Titoism and Cominform*, Greenwood Press, Publishers Westport. Connecticut 1971, p. 136—137.

³⁰ *What is Titoism?* By Cicely Mayhew and Christopher Mayhew. London 1951, p. 7.

³¹ Ulam, op. cit., s. 137; Ch. P. McVicker, *Titoism. Pattern for International Communism*. New York 1957, p. XI; F. W. Neal, *Titoism in Action. The Reforms in Yugoslavia after 1948*. Berkeley — Los Angeles 1958, s. 30—33.

³² S. D. Kertesz, *American Diplomacy in a New Era*. Edited by..., Notre Dame 1961, s. 304—308.

³³ Np. C. V. Crabb, Jr., *Nations in a Multipolar World*. New York 1968. W rozważaniach tego autora polityka Tity była jednym z najdonioślejszych wydarzeń w rozbiu dychotomii ówczesnego świata.

³⁴ *The United States in World Affairs 1948—1949*, s. 127.

Podjęmowano próby wykorzystywania konfliktu radziecko-jugosłowiańskiego do antyradzieckiego oddziaływania na komunistów chińskich. Panował wtedy na Zachodzie dość rozpowszechniony pogląd, że Komunistyczna Partia Chin może przejść na podobną do KPJ pozycję wobec ZSRR. Uznawano, że doświadczenia Jugosławii mogą mieć istotny wpływ na politykę Mao Tse-tunga³⁵. W ocenach polityki Nowych Chin znajdowały się przy tym stwierdzenia, że ich przywódca gotów jest do współpracy zarówno ze Związkiem Radzieckim, jak i Stanami Zjednoczonymi³⁶. Było to zgodne z prawdą³⁷.

W świetle powyższych uwag charakterystyczna jest wypowiedź z 26 stycznia 1949 r. Konsula Generalnego Stanów Zjednoczonych w Shanghaju J. C. Cabota. Nawiązując do rezolucji KC KPCh w sprawie konfliktu Tity ze Stalinem, popierającej stanowisko tego ostatniego, Cabot stwierdził, że ci, którzy oskarżają Stany Zjednoczone o chęć zagrabienia Chin, winni wyjaśnić, czy sami akceptują przywództwo nad sobą innego mocarstwa³⁸.

Tego rodzaju oświadczenia musiały wpływać deprymująco na komunistów chińskich i Mao Tse-tunga, który nie ukrywał przed przedstawicielami Związku Radzieckiego, że w jego partii nie ma jedności poglądów na temat, czy sojusz z ZSRR jest dla Chin najlepszym rozwiązaniem³⁹.

Rachuby na rozpad obozu socjalistycznego były odległą perspektywą. Doraźne korzyści przynosiło osłabienie pozycji Jugosławii, która będąc największym państwem bałkańskim w poważnym stopniu wpływała na sytuację w tej części Europy⁴⁰. Na przykładzie polityki wobec Jugosławii dyplomacja amerykańska starała się zbadać możliwości popierania rządu komunistycznego wbrew woli Stalina⁴¹. O wadze, jaką przywiązywano do polityki w stosunku do Jugosławii, świadczy fakt, że w Stanach Zjednoczonych podlegała ona bezpośrednio Sekretarzowi Stanu⁴².

Decydowała o tym specyfika tych stosunków, które ze względu na strategiczne cele stawiane przed nimi wymagały szczególnej uwagi i ostrożności. Przez długi okres — ze względu na implikacje wewnętrzne i międzynarodowe zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i Jugosławii — stosunki te starano się utrzymać w wielkiej tajemnicy. W tych warunkach szczególnego znaczenia nabrały kontakty między dyplomatami.

Na początku lipca 1948 r. zaaranżowano w Ambasadzie Amerykańskiej w Belgradzie spotkanie, w którym uczestniczył charge de'affaires Ream's oraz nie znany z nazwiska przedstawiciel Tity. Jugosłowianin interesował się przede wszystkim tym, jakiego stosunku może oczekiwać jego kraj od Stanów Zjednoczonych w konflikcie ze Stalinem. Jego pierwsza sugestia dotyczyła spraw propagandowych. Prosił, aby prasa i radio amerykańskie zachowały powściągliwość zarówno w obietnicach

³⁵ *The United States in World Affairs 1950*. By Richard P. Stebbins. New York 1951, s. 32.

³⁶ *Ibidem*, s. 33.

³⁷ O. B. Borisow, B. T. Koloskow, *Sowietsko-kitajskije odnoszenija 1945—1970*. Moskwa 1972, s. 121.

³⁸ The Department of State Bulletin, Washington (Dalej: DSB), Vol. XX, No. 502, February 13, 1949, p. 183.

³⁹ Borisow, Koloskow, *op. cit.*, s. 124.

⁴⁰ Stępnik, *op. cit.*, s. 224.

⁴¹ Campbell, *Tito's Separate Road...*, p. 9.

⁴² D. Acheson, *Present at the Creation. My Years in the State Department*. New York 1969, 332.

pomocy dla Jugosławii, jak i w atakach na rząd Tity. Zapewniał przy tym, że jego mocodawca nie ulegnie przed atakami Stalina i nadal będzie prowadzić swą dotychczasową politykę.

Reamsa interesowały głównie dwie sprawy — stosunek Jugosławii w nowych dla niej warunkach do Planu Marshalla oraz wojny domowej w Grecji. W sprawie Planu Marshalla przedstawiciel Tity zajął negatywne stanowisko. W sprawie greckiej oświadczył natomiast, że Jugosławia jest zainteresowana likwidacją wojny domowej w tym kraju, gdyż utrzymywanie greckich uchodźców jest dla niej ciężarem ekonomicznym. Zapewniał, że ZSRR nie jest szczególnie zainteresowany sytuacją w tym kraju. Na uwagę Reamsa, że likwidacja powstania w Grecji jest uzależniona od przerwania pomocy jugosłowiańskiej odpowiedział, że pomoc ta nie będzie udzielana⁴³.

Na wypadek dalszych rozmów z przedstawicielem Tity ambasada otrzymała instrukcję, by nie występować z inicjatywą ich przeprowadzania i zachować dotychczasową linię polityczną⁴⁴.

Stany Zjednoczone do końca 1948 roku zachowały wstrzeźliwość i ostrożność w stosunkach z Jugosławią⁴⁵. Bardziej agresywną postawę wykazała natomiast Wielka Brytania. Foreign Office wystąpiło pierwsze z propozycją polityki „keeping Tito afloat”⁴⁶. Polityka ta zakładała doraźną pomoc rządowi jugosłowiańskiemu w trudnych dla niego momentach. Przykładem tej właśnie formy pomocy było zaakceptowanie przez Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone dostaw ropy naftowej za pośrednictwem Sojuszniczego Zarządu Wojskowego w Strefie A Wolnego Terytorium Triestu⁴⁷. Był to drugi, po podpisaniu 19 lipca 1948 r. amerykańsko-jugosłowiańskiej umowy w sprawie złota i odszkodowań, symptom poprawy stosunków. W sytuacji, gdy Albania i Rumunia zaprzestały dostaw ropy dla Jugosławii, dostawy zachodnie miały szczególne znaczenie. W okresie późniejszym Jugosławia zaspokajała swe potrzeby w tej dziedzinie na drodze współpracy gospodarczej z Włochami⁴⁸.

W kołach wojskowych i politycznych Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii nie liczono się z możliwością wybuchu konfliktu zbrojnego między Jugosławią i Związkiem Radzieckim⁴⁹. Mimo to Specjalny Wysłannik Stanów Zjednoczonych w Europie (administrator Planu Marshalla) W. A. Harriman w celu wzmocnienia determinacji Tity w oporze przeciwko Stalinowi proponował, obok udzielenia Jugosławii pewnych form pomocy gospodarczej, dać także zapewnienie, że w wypadku konfliktu zbrojnego Stany Zjednoczone będą dostarczały jej pomocy wojskowej drogą morską lub przez zrzuty spadochronowe⁵⁰.

Plany Harrimana były wyrazem entuzjazmu części polityków amerykańskich, który do czasu konferencji dunajskiej⁵¹ przeważał w ich oce-

⁴³ FRUS-IV-1948, s. 1084—1085.

⁴⁴ Ibidem, s. 1092—1093.

⁴⁵ Campbell, *Tito's Separate Road...*, p. 15.

⁴⁶ FRUS-IV-1948, s. 1094.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Stępnia, op. cit., s. 126.

⁴⁹ FRUS-IV-1948, s. 1077—1078.

⁵⁰ Ibidem, s. 1094.

⁵¹ Konferencja dunajska odbyła się w Belgradzie na przełomie lipca i sierpnia 1948 r. Delegacja jugosłowiańska zajęła na niej solidarne z pozostałymi państwami socjalistycznymi stanowisko w sprawie opracowania nowej konwencji dunajskiej. (Patrz: W. Stępnia, *Jugosławia a status żeglugi międzynarodowej na Dunaju po drugiej wojnie światowej* [w:] *Z Dziejów Stosunków Polsko-Radzieckich*. Studia i Materiały, t. XV. Warszawa 1977, s. 159—170).

nach dotyczących Jugosławii⁵². Sekretarz Stanu sądził jednak, że sytuacja jest zbyt mało wykrystalizowana, by podejmować tego rodzaju przedsięwzięcia. Jego stanowisko zaaprobował rząd amerykański i prezydent H. S. Truman⁵³. W tym przekonaniu umacniał Trumana i Marshalla Ream's, który po rozmowie z przedstawicielem Tity zalecał przyjęcie polityki wyczekiwania połączonej z umiarkowanym rozwojem wymiany handlowej⁵⁴. Za podstawowy warunek poprawy stosunków z Jugosławią uznano zaprzestanie udzielania przez nią pomocy partyzantom greckim⁵⁵.

W końcu lipca przebywał w Jugosławii były gubernator Kaliforni Olsen. W organizacji tej wizyty uczestniczył ambasador jugosłowiański S. Kosanović. W Belgradzie Olsen prowadził rozmowy z wiceministrem spraw zagranicznych A. Beblerem. Przyjął go także Tito. Przywódca Jugosławii upoważnił swego amerykańskiego gościa do zakomunikowania prasie, że Jugosławia była zawsze zainteresowana w zawarciu umowy handlowej ze Stanami Zjednoczonymi. Tito uważał zawarcie takiej umowy za możliwe jedynie wtedy, gdy nie będzie ona zawierać warunków politycznych. W celu zachęcenia Stanów Zjednoczonych do rozmów w tej sprawie Olsen otrzymał prawo do złożenia oświadczenia, że Tito uważa stanowisko swego kraju w konflikcie z Kominformem za słuszne i nie ma zamiaru go zmienić. Olsen ze swej strony przyrzekł wstawiennictwo u Trumana w sprawie umowy handlowej⁵⁶.

Po rozmowach Olsena z Titem Marshall polecił ambasadzie w Belgradzie zakomunikować Beblerowi, że rząd amerykański z zainteresowaniem przyjął propozycje Tity i czeka na dalsze sugestie w sprawie umowy handlowej⁵⁷.

Do realizacji tych planów jednak nie doszło. Wpłynęło na to stanowisko Jugosławii na konferencji dunajskiej i III sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ oraz skarga wniesiona przez to państwo do Rady Bezpieczeństwa ONZ w związku z polityką Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii wobec Wolnego Terytorium Triestu⁵⁸.

W tej sytuacji Stany Zjednoczone nadal prowadziły politykę wyczekiwania i przygotowywania warunków do otwartej ingerencji ekonomicznej⁵⁹. Opublikowanie korespondencji KC WKP(b) z KC KPJ poprzedzającej ogłoszenie rezolucji Kominformu pozwoliło na przeprowadzenie dokładnej analizy konfliktu radziecko-jugosłowiańskiego i wzmoгло nadzieje na możliwość wykorzystania go do własnych celów. Zwrócono pod jej wpływem większą uwagę na efekt, jaki wywiera polityka amerykańska w stosunku do Jugosławii na Związek Radziecki⁶⁰.

Postawa Jugosławii na arenie międzynarodowej zmuszała Stany Zjednoczone do zachowania ostrożności. Szerokie poparcie, jakiego Jugosławia udzielała w swej polityce Związkowi Radzieckiemu, mogło na opinii pu-

⁵² FRUS-IV-1948, s. 1085—1087.

⁵³ Ibidem, s. 1087.

⁵⁴ Ibidem, s. 1088—1092.

⁵⁵ Ibidem, s. 1093—1094.

⁵⁶ Ibidem, s. 1097—1098.

⁵⁷ Ibidem, s. 1099.

⁵⁸ III Sesję Zgromadzenia Ogólnego ONZ Jugosławia wykorzystwała do zamianowania zgodnej z ZSRR i państwami demokracji ludowej działalności międzynarodowej. (Zob. W. Stępiak, *Polityka zagraniczna Jugosławii w latach 1948—1950*, s. 73—89, 112—114).

⁵⁹ FRUS-IV-1948, s. 1100—1102.

⁶⁰ Ibidem, s. 1102—1105.

blicznej sprawiać mylne wrażenie, że konflikt z Kominformem zostanie zlikwidowany⁶¹. Obawiano się też, że handel na warunkach politycznych może zostać przez Jugosławię publicznie odrzucony⁶². Taka ewentualność poderwałaby nie tylko międzynarodowy, lecz także wewnętrzny prestiż Stanów Zjednoczonych.

Strategiczne i perspektywiczne cele polityki amerykańskiej wobec Jugosławii nie znajdowały jeszcze pełnego zrozumienia w Stanach Zjednoczonych. Dla wielu Amerykanów Tito był najniebezpieczniejszym, po lub przed Stalinem, człowiekiem na kuli ziemskiej, który nie zasługiwał nawet w warunkach konfliktu ze Związkiem Radzieckim na zaufanie i pomoc rządu amerykańskiego⁶³. W lutym 1949 r. Izba Reprezentantów przyjęła rezolucję w związku z aresztowaniem w Jugosławii arcybiskupa A. Stepinaca⁶⁴. Wzywała w niej rząd amerykański do wycofania dyplomatycznego uznania Jugosławii do czasu, póki Stepinac nie zostanie uwolniony⁶⁵. Oskarżano Titę o łamanie praw i wolności człowieka⁶⁶. Występowały też w Kongresie oskarżenia, że Jugosławią wykorzystuje kursy do Nowego Jorku statku „Radnik” w celu organizacji konspiracji komunistycznej w Stanach Zjednoczonych⁶⁷. Domagano się, by za warunek wstępny poprawy wzajemnych stosunków zostały uznane zmiany w polityce wewnętrznej i zagranicznej Jugosławii⁶⁸.

Rząd amerykański w tych warunkach nie ryzykował otwartego poparcia dla Tity. Zdawał sobie jednak sprawę, że pogłębianie się konfliktu Tity ze Stalinem jest dowodem jego trwałości⁶⁹.

23 grudnia 1948 r. podpisano brytyjsko-jugosłowiańską umowę gospodarczą. Obok ustaleń dotyczących wymiany towarowej na rok 1949 przewidywała ona także zawarcie w tymże roku pięcioletniej umowy o współpracy gospodarczej oraz precyzowała zasady spłaty przez Jugosławię odszkodowań za znacjonalizowane mienie brytyjskie⁷⁰. Rozmowy w sprawie tych porozumień rozpoczęły się na początku 1948 r.⁷¹ Przyczyną długich negocjacji były rozbieżności dotyczące zakresu wymiany. Jugosławią była zainteresowana w podpisaniu długoterminowego porozumienia gwarantującego jej brytyjskie dostawy dóbr inwestycyjnych. Wielka Brytania wyrażała zgodę na jednoroczną umowę, która nie obejmowałaby dóbr inwestycyjnych. W kwietniu obie strony uzgodniły, że rozmowy będą prowadzone na bazie propozycji brytyjskich⁷². Późniejszy rozwój

⁶¹ Ibidem, s. 1105.

⁶² Ibidem, s. 1106.

⁶³ United States of America. Congressional Record. Proceedings and Debates of 81st Congress. First Session, Volume 95-Part 9, August 12, 1949 to August 31, 1949, Washington 1949, p. 11762. (Dalej: Congressional Record).

⁶⁴ Stepinac został aresztowany za kolaborację z Niemcami i władzami Niezależnego Państwa Chorwackiego.

⁶⁵ Congressional Record, Vol. 95-Part 2, February 21, 1949 to March 18, 1949, s. 1472.

⁶⁶ Ibidem, s. 1439.

⁶⁷ Ibidem, Vol. 95-Part 6, June 1, 1949 to June 27, 1949, s. 7225—7226.

⁶⁸ Ibidem, Vol. 95-Part 1, January 3, 1949 to February 17, 1949, s. 1187.

⁶⁹ FRUS-IV-1948, s. 1106.

⁷⁰ Stepniak, *Polityka zagraniczna Jugosławii w latach 1948—1950*, s. 130.

⁷¹ The Parliamentary Debate Official Report. In the Third Session of the Thirty-Eighth Parliament of UK of Great Britain and Northern Ireland. Eleventh Year of the Reign of His Majesty King Georg VI, House of Commons Official Report Contens, 11 February, 1948 — 12 February 1948, London 1947—1948. Vol. 447, No. 62, s. 109—110. (Dalej: Parliamentary Debate).

⁷² Ibidem, Vol. 447, No. 70, s. 1777 oraz: 95, s. 343.

wydarzeń wpłynął na zmianę stanowiska Wielkiej Brytanii⁷³. Działo się to już pod bezpośrednim wpływem rezolucji Kominformu⁷⁴.

W końcowym etapie rozmów jugosłowiańsko-brytyjskich rozpoczęły się 26 października w Moskwie rozmowy gospodarcze między ZSRR i Jugosławią. 27 grudnia podpisano protokół wymiany handlowej na rok następny, która została zredukowana ośmiokrotnie w stosunku do roku ubiegłego⁷⁵.

Rząd brytyjski wyraził wtedy zgodę na podpisanie w roku 1949 odrzucanej dotąd wieloletniej umowy inwestycyjnej z Jugosławią. Nie ukrywał też, że jest żywotnie zainteresowany polityką Tity i unika sytuacji, które mogłyby skomplikować położenie międzynarodowe Jugosławii. Mniejszą niż Stany Zjednoczone przywiązywał uwagę do różnego rodzaju zastrzeżeń, z którymi spotykał się w Izbie Gmin. Odrzucił żądanie opozycji dotyczące wykorzystania trudnej sytuacji Jugosławii do wywierania nacisku na celu zmiany jej polityki wobec Grecji, a przede wszystkim zamknięcia granicy z tym państwem. Minister Stanu McNeil udzielił na tego rodzaju propozycję następującej odpowiedzi: „Tito nie jest na sprzedaż, co zdążył już udowodnić”⁷⁶. Bevin odrzucił także żądania kilku deputowanych dotyczące interwencji w sprawie Stepinaca⁷⁷.

Występujące coraz wyraźniej symptomy bojkotu gospodarczego Jugosławii przez bratnie dotąd państwa obozu socjalistycznego zaktywizowały w Stanach Zjednoczonych rzeszników polityki *keeping Tito afloat*. Pomocy dla Jugosławii nie otaczano już tajemnicą. „New York Herald Tribune” z 16 lutego 1949 r. poinformowała o rozmowach Reamsa z przedstawicielem Tity. 17 lutego Stany Zjednoczone ograniczyły kontrolę państwową nad eksportem do Jugosławii⁷⁸. Wielka Brytania w maju zniosła embargo w eksporcie do Jugosławii na 40% artykułów, których nie eksportowała do państw socjalistycznych. Następca Marshalla na stanowisku Sekretarza Stanu, Dean Acheson, kontynuował w stosunku do Jugosławii politykę swego poprzednika oraz — jak pisze jego biograf G. Smith — pochwalał prywatnie Jugosławię za zamknięcie granicy z Grecją⁷⁹. Wydarzenie to nastąpiło w lipcu 1949 r. i było czynnikiem, który wprowadzał jakościowo nowe elementy do stosunków Jugosławii z państwami zachodnimi. Uznano, że to posunięcie Tity w decydującym stopniu przyczyniło się do likwidacji wojny domowej w Grecji, a tym samym do zwycięstwa doktryny powstrzymywania komunizmu na Bałkanach⁸⁰. Rząd amerykański podjął wtedy decyzję dostarczenia Jugosławii urządzeń do walcowni metali wartości 3 milionów dolarów. Wywołało to stanowczy sprzeciw Sekretarza Obrony A. L. Johnsona, lecz spotkało się z poparciem Trumana⁸¹.

Te posunięcia rządu amerykańskiego trafnie określił dziennikarz J. C. Harsh pisząc, że w ten sposób narodziła się nowa polityka Stanów

⁷³ Ibidem, Vol. 457, No. 13, s. 1720.

⁷⁴ FRUS-IV-1948, s. 1084.

⁷⁵ „Prawda” z 27 X 1948 i 31 XII 1948.

⁷⁶ Parliamentary Debate, Vol. 461, No. 56, s. 346—347.

⁷⁷ Ibidem, Vol. 452, nr 184, s. 2216.

⁷⁸ Kertesz, *American Diplomacy in a New Era*, s. 305.

⁷⁹ G. Smith. Dean Acheson. The America Secretaries of State and Their Diplomacy. Vol. XVI. New York 1972, s. 364.

⁸⁰ *The Fate of East Central Europe*, s. 80.

⁸¹ Smith, op. cit., s. 365. *The United States in World Affairs 1948—1949*. By John C. Campbell. New Work 1949, s. 256.

Zjednoczonych, która w walce ze Związkiem Radzieckim zaczęła uwzględniać państwa socjalistyczne. Oparcie się na nowych siłach w tych państwach, a nie próby restauracji starego porządku, winno być odtąd główną linią postępowania Stanów Zjednoczonych w odniesieniu do tych krajów⁸². Tego rodzaju poglądy w 1949 r. zapoczątkowały proces myślowy, który z czasem doprowadził do wykryształizowania się doktryny *peacefull liberation*. Wyszło to na światło dzienne w czasie kampanii przedwyborczej w 1952 r., kiedy to republikanie i demokraci oskarżali się wzajemnie o „kradzież” tej idei, podając Jugosławię za przykład pierwszego „wyzwolonego” kraju⁸³.

Na początku września 1949 r. Stany Zjednoczone udzieliły Jugosławii pierwszej pożyczki w wysokości 20 mln dolarów, przeznaczonej na mechanizację jugosłowiańskiego przemysłu wydobywczego⁸⁴.

W latach 1948—1949 nie doszło do dalej posuniętego zbliżenia francusko-jugosłowiańskiego. Francja początkowo nie angażowała się w politykę *keeping Tito afloat*. Jej obroty handlowe z Jugosławią bazowały na umowie z 1947 r.⁸⁵ Rozpoczęte w 1948 r. rozmowy w sprawie odszkodowań za znacjonalizowane mienie francuskie zakończyły się dopiero w 1950 r.⁸⁶

W ścisłym związku z poprawą stosunków Jugosławii z mocarstwami zachodnimi następowała poprawa stosunków tego państwa z Austrią, Włochami oraz zachodnimi strefami okupacyjnymi Niemiec.

7 września 1949 r. proklamowana została Republika Federalna Niemiec, a 7 października tegoż roku Niemiecka Republika Demokratyczna. Były to końcowe akordy polityki rozbijania jedności państwa niemieckiego⁸⁷. W stosunku do tego podstawowego problemu w polityce międzynarodowej Jugosławia zajmowała konsekwentne stanowisko bazujące na umowie poczdamskiej.

W latach 1945—1950 jej stanowisko wobec tego problemu podlegało jednak pewnej ewolucji, w której występują dwa podstawowe etapy. W pierwszym z nich do przełomu lat 1948/1949 Jugosławia w sprawie niemieckiej zajmowała aktywne stanowisko popierając politykę Związku Radzieckiego i pozostałych państw demokracji ludowej, podkreślając swe zainteresowanie w rozwiązaniu tego problemu na drodze utworzenia jednolitego i demokratycznego państwa niemieckiego. Występowała w obronie zachodnich granic Polskich, których nienaruszalność uznawała za podstawę pokoju światowego. W tym duchu występowała solidarnie z pozostałymi państwami socjalistycznymi na konferencji ich ministrów spraw zagranicznych w sprawie Niemiec w Warszawie 23 i 24 czerwca 1948 r.

Konflikt ze Stalinem nie wpłynął na odejście Jugosławii od tych zasad. Wprowadził jednak do jugosłowiańskiego stanowiska w sprawie Niemiec nowe elementy. I w tym wypadku Stany Zjednoczone i Wielka Brytania użyły czynnika ekonomicznego w celu zmiany pozycji Jugo-

⁸² Congressional Record, Vol. 95-Part 9, s. 11883.

⁸³ M. A. Guhin, *John Foster Dulles. A Statesman and His Times*. New York—London 1972, s. 175—177.

⁸⁴ „Borba” z 10 IX 1949.

⁸⁵ *Narodna skupština FNRJ. Četvrto vanredno zasjedanje Saveznog veća i Veka naroda* 26—30 decembra 1948 godine. Stenografske beleške. Beograd, s. 289.

⁸⁶ *Službeni vjesnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ*, Broj 15, Beograd 1 avgusta 1952, s. 125—130.

⁸⁷ *Istorija diplomatii*. Tom V, Kniga pierwaja. Moskwa 1974, s. 117—119.

ślawii. 5 marca 1949 r. Jugosławia podpisała z Niemcami Zachodnimi protokół o wymianie handlowej na sumę 35 mln dolarów. 19 sierpnia 1949 r. protokół ten został poddany rewizji, w wyniku której poziom wymiany podniesiono do 78 mln dolarów⁸⁸.

Biorąc pod uwagę fakt, że nastąpiło to niemalże w przededniu proklamowania RFN oraz bezpośrednio po całkowitym zerwaniu stosunków gospodarczych z Jugosławią przez państwa socjalistyczne, należy uznać, że mocarstwa zachodnie w ten sposób ułatwiały rządowi Tity uniknięcie ostrego kryzysu gospodarczego oraz dążyły do zapobieżenia ewentualnemu uznaniu przez Jugosławię NRD.

W tej sytuacji rząd jugosłowiański postanowił nie nawiązywać stosunków dyplomatycznych z żadnym z państw niemieckich, stwierdzając, że nie są one jeszcze państwami niezawisłymi. Tym samym stosunek do nich nie miał być stosunkiem do narodu niemieckiego, lecz do określonej polityki władz okupacyjnych. A ponieważ władze te nie konsultowały swej polityki z rządem jugosłowiańskim, to dlatego uważa on za niemożliwe zajęcie stanowiska w stosunku do jej rezultatów. Uznając jednak naród niemiecki za ważny czynnik polityczny i gospodarczy w Europie, Jugosławia była zainteresowana współpracą z nim, odkładając sprawę uznania któregoś z państw niemieckich do czasu zniesienia reżimów okupacyjnych. Deklarując gotowość współpracy zarówno z RFN, jak i NRD, rząd jugosłowiański konstatował, że z przyczyn od niego niezależnych współpraca ta jest jedynie możliwa z Niemcami Zachodnimi⁸⁹. W ten sposób stały się one jeszcze przed swym oficjalnym powstaniem jednym z najważniejszych partnerów gospodarczych Jugosławii, która niedwuznacznie zakomunikowała o możliwości nawiązania z nimi stosunków dyplomatycznych. Ten ostatni wniosek wynika z kontekstu jej stosunków z państwami socjalistycznymi.

W ramach ogólnego trendu zbliżenia z państwami zachodnimi postępowwała w latach 1948/1949 poprawa stosunków Jugosławii z większością pozostałych państw tej części politycznej świata. Jugosławia akceptując zapłatę odszkodowań za znacjonalizowane mienie innych państw zdołała powiązać tę sprawę z zawieraniem umów handlowych i długoterminowego porozumień inwestycyjnych. Pozwoliło to na uniknięcie jednorazowego wypłacenia dużych sum oraz zaktywizowanie handlu zagranicznego. Obok Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii porozumienia w sprawie odszkodowań podpisała ze Szwecją, Szwajcarią i Belgią. Ze Szwajcarią, Belgią, Australią, Argentyną, Holandią i Finlandią zawarła umowy handlowe. Po nawiązaniu stosunków dyplomatycznych z Indiami i Pakistanem rozpoczęła z nimi rozmowy na tematy gospodarcze⁹⁰.

W 1949 r. Jugosławia prowadziła już wymianę handlową z 46 państwami. Z 24 spośród nich miała zawarte umowy handlowe. W końcu tego roku wysłała nawet misję handlową do państw Ameryki Łacińskiej⁹¹.

Polityka Tity natrafiała na krytykę ze strony państw socjalistycznych. Jugosłowianie obojętnie przyjmowali różnego rodzaju oskarżenia,

⁸⁸ „Borba” z 21 VIII 1949.

⁸⁹ E. Kardelj, *Problemi naše socijalističke izgradnje*, Knjiga III: *Borba protiv sovjetske hegemonije i naša spoljna i unutrašnja politika*. Beograd 1954, s. 85—86. (Dalej: Kardelj-III).

⁹⁰ *Narodna skupština FNRJ. Četvrto vanredno zasjedanje...*, s. 288—289.

⁹¹ Kardelj-III, s. 78—79.

a ich przywódca zwykł był mawiać: „Sprzedając swoją miedź, kupujemy maszyny, nie sprzedajemy swojej świadomości i swojej duszy, lecz tylko miedź”⁹².

Zarówno na Zachodzie, jak i na Wschodzie ujmowano pozycję międzynarodową Jugosławii w perspektywie zmagania między blokami. W końcu 1949 r. w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii stwierdzono, że polityka *keeping Tito afloat* przyniosła pozytywne rezultaty. W tej sytuacji wyłaniał się problem dalszego ułożenia z nią stosunków i sprecyzowania dalszych celów prowadzonej wobec niej polityki. Omawiając to zagadnienie 15 września 1949 r. Acheson, Bevin i R. Schuman nie mieli wątpliwości, że dalsze wspieranie Jugosławii leży w interesie ich krajów⁹³.

Układ o organizacji paktu północnoatlantyckiego wszedł w życie 24 sierpnia 1949 r.⁹⁴. Zbieżność tej daty z wytworzeniem się nowej, w sensie międzynarodowo-prawnym⁹⁵, pozycji Jugosławii wpłynęła na to, że od początku istnienia tego paktu była ona przedmiotem jego szczególnego zainteresowania.

17 września odbyła się pierwsza Rada NATO, która przyjęła strukturę organizacyjną paktu, omówiła sprawy planowania militarnego, uzbrojenia, kwestie ekonomiczne i finansowe⁹⁶. Członkowie NATO w celu otrzymywania pomocy militarnej od Stanów Zjednoczonych zawierali z rządem amerykańskim umowy bilateralne (Mutual Defence Assistance Agreements)⁹⁷. Na początku 1950 r. Stany Zjednoczone tego rodzaju umowy podpisały z Belgią, Danią, Francją, Holandią, Luksemburgiem, Norwegią, Wielką Brytanią i Włochami⁹⁸.

Początki funkcjonowania antykomunistycznego paktu północnoatlantyckiego otwierały okres, w którym nastąpiło niemal całkowite zamrożenie stosunków między krajami kapitalistycznymi i socjalistycznymi połączone ze wzmożeniem wrogiej propagandy i dywersji politycznej⁹⁹.

W tych warunkach szczególnie dogodne pole do działania otrzymali politycy o zdecydowanie antyradzieckim nastawieniu. D. Acheson stał się autorem nowej koncepcji amerykańskiej polityki, której sens zawarł w określeniu: „Total Diplomacy”. Pojęcie to odnosił do polityki wewnętrznej Stanów Zjednoczonych twierdząc, że oznacza ono ścisłą współpracę wszystkich instytucji rządowych i ustawodawczych, propagandy i różnych organizacji w celu wzmocnienia przywództwa Stanów Zjednoczonych nad „wolnym światem”¹⁰⁰.

Cel tej totalnej mobilizacji sił skierowany był przede wszystkim przeciwko Związkowi Radzieckiemu. Stany Zjednoczone, prowadząc politykę

⁹² Josip Broz Tito, *Govori i članci*. Knjiga IV. Zagreb 1959, s. 232. (Dalej: Tito-IV).

⁹³ Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, 1949, Volume V. Washington 1976, s. 957—959.

⁹⁴ H. S. Truman, *Memoirs by...*, Volume Two, Years of Trial and Hope, New York 1965, s. 289.

⁹⁵ Na przełomie września i października 1949 r. ZSRR i kraje demokracji ludowej wypowiedziały traktaty sojusznicze z Jugosławią. Traktat jugosłowiańsko-albański został wypowiedziany przez Jugosławię w listopadzie tego roku. (Bliżej: Stępnia, op. cit., s. 140—194).

⁹⁶ Acheson, op. cit., s. 329.

⁹⁷ DSB, Vol. XXII, No. 548, January 2, 1950, s. 16.

⁹⁸ Ibidem, No. 553, No. February 6, 1950, s. 198—199.

⁹⁹ R. Frelek, *Historia zimnej wojny*. Warszawa 1971, s. 125.

¹⁰⁰ DSB, Vol. XXII, No. 559, March 20, 1950, s. 427—430.

siły, miały zrealizować dzięki niej podstawowe cele swej polityki zagranicznej¹⁰¹. „Totalna Dyplomacja” miała przyczynić się do totalnego zwycięstwa w zimnej wojnie.

Działalność senatora McCarthy'iego miała ułatwić tę wewnętrzną mobilizację sił¹⁰². Przedmiotem obrad Kongresu stało się kilka zagadnień dotyczących antyradzieckiej polityki. Zaproponowany przez senatora Ben S. Beery'iego „Program ofensywy psychologicznej przeciwko rządowi radzieckiemu” nakładał na rząd Stanów Zjednoczonych obowiązek zastąpienia rządów w ZSRR i krajach demokracji ludowej rządami, które byłyby „prawdziwymi” reprezentantami tych państw¹⁰³. Kongres przyjął także poprawkę Kerstena do ustawy o „wzajemnym wzmocnieniu bezpieczeństwa”, na mocy której partnerzy z NATO otrzymywać mieli pomoc militarną, przeznaczającą 100 mln dolarów na działalność szpiegowsko-dywersyjną w państwach socjalistycznych¹⁰⁴.

Ten agresywny akt nieprzypadkowo stał się częścią ustawy dotyczącej NATO. Pakt północnoatlantycki był bowiem głównym narzędziem polityki Stanów Zjednoczonych, które wykorzystując osłabienie pozycji państw zachodnioeuropejskich po II wojnie światowej, broniących już resztkami sił swego kolonialnego posiadania, zdołały im narzucić własne koncepcje politycznomilitarne i przywództwo¹⁰⁵.

Rola i miejsce Jugosławii w planach strategiczno-politycznych NATO wiązała się ze stanowiskiem tego paktu wobec problemów politycznych i militarnych Grecji, Turcji i Włoch. Te ostatnie, będąc członkiem NATO, objęte były w bezpośredni sposób zasięgiem jego działalności. Grecja i Turcja stanowiły oddzielny problem. Będąc od kilku lat terenem ingerencji i protekcji Stanów Zjednoczonych, łączyły się z ich globalną polityką. W ramach systemu paktu północnoatlantyckiego planiści NATO dotychczasową politykę Stanów Zjednoczonych wobec tych państw chcieli powiązać z elementami jego struktury, które wynikały z członkostwa Włoch i algierskich departamentów Francji. Po upadku idei utworzenia paktu śródziemnomorskiego, w skład którego miały wchodzić Grecja, Turcja i Włochy, jako organizacji stowarzyszonej z NATO, szukano innych rozwiązań. W 1950 r. zdecydowano o objęciu ich zasięgiem wspólnego planowania militarnego. Uwzględniając udział tych państw w Planie Marshalla i pomocy militarnej ze strony Stanów Zjednoczonych miało to stanowić „naturalne” wyjaśnienie ich pozycji¹⁰⁶.

19 września Grecja i Turcja w imieniu NATO zostały zaproszone do tego rodzaju działalności. Jednakże Grecja, a przede wszystkim Turcja, swą pozytywną odpowiedź traktowały jako wstęp do uzyskania pełnego członkostwa¹⁰⁷. W wyniku tego przewidywane współdziałanie zostało zastąpione przyjęciem ich do NATO¹⁰⁸.

¹⁰¹ D. F. Fleming, *The Cold War and its Origins*. Vol. One 1917—1950, London 1961, s. 528—531.

¹⁰² Ibidem, s. 532.

¹⁰³ Congressional Record, Vol. 96-Part 12, s. 15973—15975.

¹⁰⁴ *Istoriya mezhdunarodnich otnoszenij i wnieszeniej politiki SSSR*. T. III. Moskwa 1967, s. 105.

¹⁰⁵ J. Stefanowicz, *Świat w trzydziestu odstonach*. Warszawa 1971, s. 86.

¹⁰⁶ *The United States in World Affairs 1950*, By Richard P. Stebbins, New York 1951, s. 283—285; *Spoljnopolička dokumentacija*. Beograd 1950, Broj 50, s. 1736—1740.

¹⁰⁷ DSB, Vol. XXIII, nr 589, October 16, 1950, s. 632—633.

¹⁰⁸ Acheson, op. cit., s. 570.

W miarę rozwoju tego procesu w stosunku Zachodu do Jugosławii zaczęły występować wyraźne tendencje do stopniowego wciągania jej w orbitę własnych wpływów i antyradzieckiej polityki, ujmowanej już także w kategoriach militarnych¹⁰⁹. Decydowało o tym kilka czynników. Od końca 1949 r. stosunki z Jugosławią dla Stanów Zjednoczonych nabrały dużego znaczenia w całym kompleksie problemów amerykańskiej polityki zagranicznej wobec obozu socjalistycznego i wielu zagadnień światowych¹¹⁰. Występujące w nich jednak sprzeczności nie ulegały większym zmianom. Problem akceptacji ustroju wewnętrznego Jugosławii nadal był problemem podstawowym.

Stosunek Stanów Zjednoczonych do tego problemu uwarunkowany był czynnikami związanymi z dalszym rozwojem konfliktu między Wschodem i Zachodem. W kalkulacjach politycznych wychodzących z założenia, że nie dojdzie do wojny między Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Radzieckim Jugosławia otrzymywała czołową pozycję. Polityka Tity miała pozbawiać ZSRR wielu atutów na arenie międzynarodowej — rozbić jedność obozu socjalistycznego i międzynarodowego ruchu robotniczego¹¹¹. W tym ujęciu samodzielna pozycja Jugosławii w międzynarodowym ruchu komunistycznym była pożądana i oznaczała tymczasowe pogodzenie się z faktem, że jest ona państwem komunistycznym¹¹². Reformy wewnętrzne w Jugosławii wraz z ich ideologiczną osnową były w tym wypadku czynnikiem mobilizującym państwa zachodnie do wspierania Tity¹¹³.

W roku 1950 względy militarne miały jednak decydujące znaczenie dla polityków amerykańskich. Głównie ze względu na nie Stany Zjednoczone gotowe były do rozszerzenia współpracy z Jugosławią. Ponieważ pomoc dla Jugosławii uzależniona była od postawy Kongresu, rząd amerykański był zmuszony złożyć oficjalne oświadczenie, że jego stosunki z Jugosławią nie oznaczają aprobaty dla ustroju wewnętrznego tego państwa¹¹⁴. Fakt, że stosunki amerykańsko-jugosłowiańskie mają dla obu stron, według określenia J. C. Cambella, charakter „zimnokrwistej kalkulacji interesów”, był dla nich niemożliwy do ukrycia¹¹⁵. Ze strony amerykańskiej, według oficjalnych oświadczeń prezydenta Trumana i pomocnika Sekretarza Stanu do spraw europejskich R. Perkinsa, czynnikiem, który decydował o dalszym wspieraniu Tity w tym okresie, były sprawy natury strategicznej, podporządkowane wymogom NATO. Pozycja strategiczna Jugosławii została uznana za bardzo ważny element systemu obronnego NATO, wzmacniający siły obronne tego paktu¹¹⁶.

Wpływało na to położenie geograficzne Jugosławii, która granicząc z Austrią, Grecją i Włochami i zachowując niezachwianą pozycję w konflikcie ze Stalinem była państwem wpływającym na wzmocnienie sił

¹⁰⁹ V. M. Dean, *Yugoslavia: A New Form of Communism?* „Foreign Policy Reports”, Vol. XXVII, nr 4, May I, 1950, s. 38.

¹¹⁰ Campbell, *Tito's Separate Road...*, s. 3.

¹¹¹ V. M. Dean, *How Can U. S. Policy Exploit Russia's Weaknesses?* „Foreign Policy Bulletin”, Vol. XXX, nr I, December 22, 1950. (Bez paginacji).

¹¹² DSB, Vol. XXII, nr 566, May 8, 1950, s. 720.

¹¹³ G. W. Hoffman, W. E. Neal, *Yugoslavia and the New Communism*. New York 1962, s. 418; W. Stepniak, *Początki socjalizmu samorządowego w Jugosławii*. „Zesz. Nauk. WSNS przy KC PZPR” 1981, nr 1, s. 93—112.

¹¹⁴ DSB, Vol. XXIII, nr 597, December 11, 1950, s. 939.

¹¹⁵ Campbell, *Tito's Separate Road...*, s. 22.

¹¹⁶ *Documents on international Affairs 1949—1950*. London 1953, s. 380—381.

NATO w tej części Europy¹¹⁷. Otwarcie oceniano wartość i przydatność dla Zachodu potencjału gospodarczego i militarnego Jugosławii. W jednym z raportów senackiej Komisji Spraw Zagranicznych dywizje jugosłowiańskie (Jugosławia posiadała drugą co do wielkości armię w Europie po ZSRR) uznano już za bardzo ważny czynnik w obronie Europy Zachodniej¹¹⁸.

Stany Zjednoczone swą politykę wobec Jugosławii uzgadniały z członkami NATO. Osiągnięto jednomyślne porozumienie, że wspieranie samodzielnej pozycji Jugosławii leży w żywotnym interesie tego paktu. Szczególne zainteresowanie Jugosławią obok Stanów Zjednoczonych wykazywały: Wielka Brytania, Francja, Włochy i Grecja¹¹⁹.

W końcu 1949 r. Stany Zjednoczone podjęły akcję, której celem było wzmocnienie położenia międzynarodowego Jugosławii. W ramach tej akcji Truman wyznaczył na stanowisko ambasadora w Jugosławii dotychczasowego pomocnika Sekretarza Stanu S. V. Allena, doświadczonego dyplomata na terenach, gdzie sprzeczności amerykańsko-radzieckie były największe¹²⁰. Wstępem do działalności Allena w Jugosławii było złożenie 22 grudnia oświadczenia w imieniu Trumana: „Prezydent uznał, że Stany Zjednoczone stanowczo sprzeciwiają się agresji, gdziekolwiek by mogła nastąpić. Co więcej, Stany Zjednoczone popierają zasadę suwerenności niepodległych państw. Odnośnie do Jugosławii jesteśmy tak przeciwni agresji przeciwko niej, jak i przeciw każdemu innemu państwu”¹²¹.

Stany Zjednoczone dawały w ten sposób do zrozumienia Związkowi Radzieckiemu, że jego spór z Jugosławią może stać się przyczyną wojny. W tym momencie ewentualna interwencja zbrojna w Jugosławii mogła się już stać problemem o znaczeniu ogólnoswiatowym¹²².

Wraz z tym oświadczeniem Stany Zjednoczone i Wielka Brytania uzgodniły poczynania polityczne i militarne na wypadek dalszego pogarszania się stosunków radziecko-jugosłowiańskich¹²³. 24 grudnia została zawarta w Belgradzie jugosłowiańsko-amerykańska umowa o komunikacji lotniczej¹²⁴. Rozmowy na jej temat trwały od 5 listopada do 23 grudnia¹²⁵. Stany Zjednoczone otrzymały prawo korzystania z lotnisk i tranzytu na terytorium Jugosławii, której przyznano te same uprawnienia na kontrolowanych przez USA terenach w Niemczech i Austrii. Na mocy tej umowy wniesiono kontrolę eksportu materiałów lotniczych do Jugosławii¹²⁶.

Jeszcze przed zawarciem tej umowy Stany Zjednoczone i Wielka

¹¹⁷ Congressional Record, Vol. 86-Part 12, s. 15 995—15 996. DSB, Vol. XXIII, nr 597, s. 938—940.

¹¹⁸ Congressional Record, Vol. 86-Part 12, s. 342.

¹¹⁹ DSB, Vol. XXIII, nr 597, s. 938.

¹²⁰ *The United States in World Affairs* 1949, s. 262.

¹²¹ Po procesie L. Rajka na Węgrzech szerczono na Zachodzie pogłoski, że wiosną 1950 r. ZSRR zainicjuje w Jugosławii wojnę partyzancką. 21 grudnia 1949 r. Mołotow oświadczył, że bliska jest chwila, gdy „Klika Tity” zostanie obalona. (*Major Problems of United States Foreign Policy 1950—1951*, Prepared by the Staff of the International Studies Groups of the Brookings Institution. Washington 1950, s. 251).

¹²² Campbell, *Tito's Seperate Road...*, s. 17—19.

¹²³ Acheson, op. cit., s. 333.

¹²⁴ *Službeni list FNR Jugoslavije*. God. VI, Broj 17, Srijeda 8 ožujka 1950, s. 397—398.

¹²⁵ DSB, Vol. XXII, nr 549, January 9, 1950, s. 63.

¹²⁶ *The United States in World Affairs* 1949, s. 261.

Brytania podjęły decyzję w sprawie sprzedaży do Jugosławii samolotów i paliwa lotniczego¹²⁷.

W sferze stosunków gospodarczych między Jugosławią i Stanami Zjednoczonymi nie nastąpiły jednak większe zmiany. Jedynie kredyt amerykański w wysokości 20 mln dolarów przyznany w marcu 1950 r.¹²⁸ oraz zaproszenie na targi międzynarodowe do Chicago¹²⁹ świadczyły o kontynuowaniu dotychczasowej linii w tej dziedzinie.

W okresie powojennym amerykańskie paszporty opatrzone były pieczęcią: „Nie ważny do Jugosławii”¹³⁰. Ograniczenie to zniesiono z dniem 1 kwietnia 1950 r.¹³¹. Stało się to równoległe z wprowadzeniem tych ograniczeń w stosunku do Bułgarii i Węgier¹³².

W końcu 1949 r. poczyniono także pierwsze kroki w celu nawiązania współpracy naukowej. Z inicjatywy jugosłowiańskiej rozpoczęto na ten temat rozmowy. W 1950 r. omawiano program tej współpracy¹³³.

W celu ułatwienia działalności rządu amerykańskiego zaproszono do Jugosławii przedstawicieli Senatu i Izby Reprezentantów. Ich wizyta nastąpiła we wrześniu 1950 r.¹³⁴.

Wcześniej, w październiku 1949 r. Stany Zjednoczone udzieliły poparcia Jugosławii w trakcie wyboru niestałych członków Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zgłoszenie kandydatury przez Jugosławię wywołało olbrzymie zamieszanie i koncentrowało uwagę wszystkich państw członkowskich przez pierwszy miesiąc obrad IV Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Decydował o tym sprzeciw zgłoszony przeciwko tej kandydaturze przez państwa socjalistyczne, które, bazując na zasadzie równej reprezentacji geograficznej, proponowały wybór Czechosłowacji. Wybrana została Jugosławia¹³⁵, która sukces ten w dużej mierze zawdzięczała działalności dyplomatów amerykańskich¹³⁶.

Brak poparcia ze strony Wielkiej Brytanii w tych wyborach¹³⁷ nie zakłócił pomyślnie rozwijających się stosunków jugosłowiańsko-brytyjskich. 26 grudnia 1949 r. podpisano zapowiadaną pięcioletnią umowę gospodarczą o wysokości wzajemnej wymiany 100 mln funtów. Jugosławia otrzymała także kilka kredytów¹³⁸. Była to najważniejsza i największa umowa gospodarcza, jaką wtedy Jugosławia zdołała zawrzeć¹³⁹.

Stopniowo rozwijały się jugosłowiańsko-brytyjskie stosunki polityczne. We wrześniu 1949 r. przebywała w Jugosławii delegacja Labour Party¹⁴⁰, a w styczniu brytyjskich parlamentarzystów¹⁴¹.

¹²⁷ *Keesing's Contemporary Archivs*. Weekly Diary of Important World Events with Index Continually Kept up-to-date, Vol. VII, 1948—1950, s. 1039.

¹²⁸ „Borba” z 4 III 1950. DSB, Vol. XXII, nr 559, March 20, 1950, s. 445.

¹²⁹ „Borba” z 10 VIII 1950.

¹³⁰ K. Zilliacus, *Tito of Jugoslavia*. London 1952, s. 194.

¹³¹ DSB, Vol. XXII, nr 563, April 17, 1950, s. 559.

¹³² Ibidem, nr 558, March 13, 1950, s. 399.

¹³³ Ibidem, nr 584, September II, 1950, s. 423.

¹³⁴ „Borba” z 20 IX 1950.

¹³⁵ United Nations Official Records of the Fourth Session, Plenary Meetings of the General Assembly, Summary Records of Meetings 20 September — 10 December 1949, s. 102.

¹³⁶ *Foreign Relations of the United States 1949*. Volume II. Washington 1975, s. 245—280.

¹³⁷ *The Parliamentary Debate*, Vol. 470, nr 191, s. 352.

¹³⁸ „Borba” z I 1950.

¹³⁹ Petranović, Štrbac, Stojanović, op. cit., s. 146.

¹⁴⁰ „Borba” z 19 IX 1950.

¹⁴¹ Ibidem, z 10 I 1950.

W roku 1950 Jugosławia utrzymywała stosunki dyplomatyczne z 29 państwami. Aktywność międzynarodowa, którą zaczęła w tym okresie rozwijać, wpłynęła na to, że w końcu 1953 r. utrzymywała już te stosunki z 49 państwami¹⁴². Dzięki temu już w omawianym okresie Tito zdołał wypracować szeroką płaszczyznę współpracy międzynarodowej dla swego państwa. 26 kwietnia 1950 r. złożył w parlamencie oświadczenie, że Jugosławia osiągnęła wyższy poziom wymiany handlowej z zagranicą w stosunku do okresu, gdy jej głównymi partnerami były kraje demokracji ludowej i ZSRR, otrzymawszy przy tym kredyty na sumę 984 mln dolarów od Argentyny, Austrii, Belgii, Egiptu, Francji, Holandii, Niemiec Zachodnich, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Szwecji i Wielkiej Brytanii¹⁴³. Zasadą, którą kierowano się w nawiązywaniu i rozwijaniu stosunków gospodarczych, było stwierdzenie Tity, że Jugosławia w handlu zagranicznym nie będzie się opierać wyłącznie na jednym państwie, czy grupie państw. Jugosłowianie wyciągali w ten sposób wnioski z przeszłości¹⁴⁴.

Istniało jednak wiele czynników, które stosunki Jugosławii z Zachodem komplikowały i wpływały na ich ograniczony charakter. Rząd jugosłowiański proklamując antyblokową politykę¹⁴⁵ negatywnie oceniał pakt północnoatlantycki, oskarżając Stany Zjednoczone o zaostrzenie sytuacji międzynarodowej¹⁴⁶.

Na stosunki te nie pozostało bez wpływu stanowisko Jugosławii wobec problemów Dalekiego Wschodu. Po uznaniu przez Jugosławię 21 lutego 1950 r. Demokratycznej Republiki Wietnamu rząd francuski w oficjalnym oświadczeniu uznał to za akt nieprzyjazny i mimo zapewnień, że zostanie to bez wpływu na toczące się właśnie jugosłowiańsko-francuskie rozmowy gospodarcze, zastrzegł sobie prawo wyciągnięcia odpowiednich wniosków¹⁴⁷. Wydarzenie to negatywnie odbiło się na stosunkach między tymi państwami, znajdując głównie wyraz w przedłużających się negocjacjach gospodarczych. Pogorszyło także stosunki z innymi państwami zachodnimi. Pod jego wpływem na Zachodzie pojawiły się nawet pogłoski o rozmowach pojednawczych między Titą i Stalinem¹⁴⁸.

Negatywnie na stanowisko Stanów Zjednoczonych wobec Jugosławii wpłynęło poparcie rządu Tity dla walki ChRL o prawo reprezentowania narodu chińskiego w ONZ. Przede wszystkim jednak podstawowa sprzeczność między Jugosławią i Stanami Zjednoczonymi występowała na tle dążeń amerykańskich do militarnego powiązania Jugosławii z państwami zachodnimi¹⁴⁹. Do czasu, póki wojna koreańska nie przerodziła się w konflikt grozący wojną światową, Tito miał dość siły, by się temu przeciwstawiać. Pewną rekompensatą była dalsza normalizacja stosunków Jugosławii z jej kapitalistycznymi sąsiadami: Austrią, Grecją, Włochami oraz Turcją¹⁵⁰.

¹⁴² Petranović, Štrbac, Stojanović, op. cit., s. 168.

¹⁴³ J. Broz-Tito, *Govori i članci*, Knjiga V, Zagreb 1949, s. 142 (dalej: Tito — V).

¹⁴⁴ Ibidem, s. 162—163.

¹⁴⁵ Przyjęta w tym okresie koncepcja jugosłowiańskiej polityki zagranicznej zawierała zasady, które stały się podstawą polityki niezaangażowania. Zob. Stępiak, *Polityka zagraniczna Jugosławii...*, s. 195—211, 253—306.

¹⁴⁶ Tito-V, s. 153, 162.

¹⁴⁷ Keesing's ... 1948—1950, s. 10 539.

¹⁴⁸ Tito-V, s. 163—164, 52.

¹⁴⁹ L. Mates, *Nesvrstanos. Teorija i savremena praksa*. Beograd 1970, s. 214.

¹⁵⁰ Stępiak, op. cit., s. 225—237.

Wybuch wojny koreańskiej zinterpretowano na Zachodzie jako możliwość zaistnienia podobnej sytuacji w odniesieniu do stosunków Jugosławii z obozem państw socjalistycznych¹⁵¹. Zwrot, który nastąpił w jugosłowiańskiej polityce zagranicznej w październiku 1950 r., był spowodowany groźbą wybuchu wojny światowej. Włączenie się ChRL do wojny koreańskiej pozbawiało przy tym Jugosłowian resztek nadziei na możliwość zorganizowania czy powstania szerszego frontu antystalinowskiego w ramach obozu socjalistycznego¹⁵².

Licząc się z możliwością wybuchu konfliktu ogólnoswiatowego, Jugosławia musiała brać pod uwagę, ze względu na krytyczny stan jej stosunków z państwami socjalistycznymi, możliwość prowadzenia wojny po stronie państw zachodnich. Wychodząc z tego założenia, w Belgradzie podjęto decyzję zwrócenia się do Stanów Zjednoczonych z prośbą o pomoc gospodarczą, a po upływie kilku miesięcy także militarną.

W celu usprawiedliwienia tej akcji za przyczynę żądań w sprawie pomocy podawano „katastrofalne” skutki suszy, która miała nawiedzić Jugosławię w 1950 r.¹⁵³. Przeprowadzona analiza prasy jugosłowiańskiej potwierdza ten wniosek. Nawet w październiku starano się problem ten pomijać, a „Borba” 10 lipca, pisząc o sprawnie przeprowadzanej akcji skupu zbóż, informowała: „Mimo, że zboże w niektórych okręgach nie obrodziło zgodnie z oczekiwaniami, to jednak, biorąc rzecz całościowo, oczekuje się większych dostaw zbóż niż w roku ubiegłym”. W okresie późniejszym informowała, że przypuszczenia te potwierdzał skup zbóż¹⁵⁴.

Starania o pomoc w Stanach Zjednoczonych rozpoczął wicepremier oraz minister spraw zagranicznych E. Kardelj. 19 października złożył on w tym celu wizytę Achesonowi¹⁵⁵. Poprzedziły ją wstępne konsultacje przeprowadzone w Belgradzie z Allenem przez Titę, który 13 października poinformował ambasadora amerykańskiego o tej decyzji¹⁵⁶. Po tych wstępnych poczynaniach ambasador jugosłowiański w Stanach Zjednoczonych V. Popović przekazał rządowi amerykańskiemu oficjalną notę wraz z memorandum wyjaśniającym¹⁵⁷. Według danych jugosłowiańskich nota ta zawierała prośbę o udzielenie pomocy na sumę 105 mln dolarów¹⁵⁸.

Rząd amerykański jeszcze przed przyjęciem oficjalnej noty jugosłowiańskiej opracował program szybkiego wysłania do Jugosławii odpowiednich artykułów. W jego ramach 20 listopada zawarto umowę, na mocy której Stany Zjednoczone zobowiązały się do przekazania materiałów żywnościowych wartości 16 mln dolarów dla potrzeb armii jugosłowiańskiej, w zamian za surowce zaliczane do rzędu strategicznych¹⁵⁹.

Podstawą prawną, na mocy której Stany Zjednoczone udzielały Jugosławii pomocy, były ustawy Kongresu. Pierwszy Yugoslav Emergency Relief Act of 1950 przyjęto 29 grudnia 1950 r. Obok ponad 33 mln do-

¹⁵¹ Campbell, *Tito's Seperate Road...*, s. 25.

¹⁵² A. R. Johnson, *The Transformation of Communist Ideology: The Yugoslav Case 1945—1953*, Cambridge, Massachusetts and London 1972, s. 124.

¹⁵³ D. Plenča, B. Kičović, P. Vuković, G. Altman, Dj. Radenković, M. Gavriović, Dj. Juljus, *Jugoslavija u svetu. Mejdunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije 1941—1960*. Beograd 1970, s. 103.

¹⁵⁴ Np. „Borba” z 29 VII i 9 VII 1950.

¹⁵⁵ Acheson, op. cit., s. 333.

¹⁵⁶ „Borba” z 14 X 1950.

¹⁵⁷ DSB, Vol. XXIII, nr 596, December 4, 1950, s. 879.

¹⁵⁸ „Borba” z 22 X 1950.

¹⁵⁹ *Documents on International Affairs 1949—1950*, s. 502—503.

larów, które Jugosławia otrzymała w ramach programu szybkiej pomocy, na mocy tego aktu przeznaczono dalsze 55 milionów. Spośród kilku warunków, na jakich udzielano tej pomocy, należy wymienić zobowiązanie strony jugosłowiańskiej do nadania jej odpowiedniej oprawy propagandowej i przyznanie prawa ambasadzie amerykańskiej do nadzоровania podziału żywności¹⁶⁰.

Wielka Brytania przeznaczyła na ten cel 3 mln funtów¹⁶¹, a Francja 900 000 dolarów¹⁶². Od roku 1951 pomoc ta przybrała już formy zorganizowane i była udzielana wspólnie przez te trzy państwa do roku 1955¹⁶³.

Na początku 1951 r. miały miejsce ożywione kontakty między politykami jugosłowiańskimi, amerykańskimi, brytyjskimi i francuskimi. W końcu stycznia przybył do Londynu minister M. Džilas w celu omówienia współdziałania na wypadek wybuchu konfliktu zbrojnego między Jugosławią i państwami socjalistycznymi¹⁶⁴. Do Belgradu przybył natomiast 13 lutego w tym samym celu Perkins. 14 lutego Acheson złożył oficjalne oświadczenie, że ewentualna agresja na Jugosławie byłaby przyczyną wojny światowej¹⁶⁵. Podobnej treści oświadczenie złożył w Izbie Gmin w imieniu rządu brytyjskiego minister A. Bevan¹⁶⁶, gorący rzecznik wspierania Jugosławii, który mimo że sprzeciwiał się zasadom polityki amerykańskiej, to w oświadczeniu tym widział możliwość zapobieżenia wojnie¹⁶⁷. 17 lutego Tito oświadczył publicznie, że Jugosławia w wypadku dojścia do agresji w Europie, która miałaby związek z jej niezawisłością, przeciwstawiać się jej będzie orężem¹⁶⁸. Do oświadczeń tych dołączył się 27 lutego rząd francuski¹⁶⁹.

W tym czasie trwały już konsultacje w sprawie pomocy militarnej¹⁷⁰. Z wystąpień Tity wynika, że Jugosławia przeciwstawiała się stawianym jej warunkom, które zmierzały do podporządkowania jej Zachodowi. Jeszcze 17 lutego Tito zapewniał, że wybiera raczej walkę „gołymi rękami” niż to podporządkowanie¹⁷¹. Być może w tej sytuacji Zachód proponował Jugosławii stare uzbrojenie z wojny koreańskiej¹⁷².

16 kwietnia Truman informował już o przekazaniu materiałów wojсковych na sumę 29 mln dolarów¹⁷³. Wpłynęło to zapewne na przelamanie oporów jugosłowiańskich. Rząd Tity, podpisując 14 listopada 1951 r. ze Stanami Zjednoczonymi umowę o pomocy militarnej, przejął na siebie zobowiązania, które pomoc ta nakładała na wszystkie korzystające z niej państwa¹⁷⁴. W głównej mierze otrzymywane od Stanów Zjednoczonych

¹⁶⁰ *Documents on American Foreign Relations*, Vol. XII, Princeton University Press 1950, s. 627—629.

¹⁶¹ „Borba” z 9 XII 1950.

¹⁶² Petranović, Štrbac, Stojanović, op. cit., s. 157.

¹⁶³ R. L. Wolff, *The Balkans in Our Time*. Cambridge, Massachusetts 1956, s. 413.

¹⁶⁴ I. Jukić, *Tito between East and West*. London 1961, s. 15.

¹⁶⁵ V. M. Dean, *Will West's Warnings Protect Yugoslavia*. „Foreign Policy Bulletin”, Vo. XXX, nr 20, February 23, 1951. (bez paginacji).

¹⁶⁶ *Documents on International Affairs 1949—1950*, s. 379.

¹⁶⁷ M. Foot, *Anuerin Bevan. A Biography*. Vol. Two, London 1973, s. 311.

¹⁶⁸ Tito-V, s. 388—389.

¹⁶⁹ Dean, *Will West's Warnings...*

¹⁷⁰ Tito-V, s. 390.

¹⁷¹ Campbell, *Tito's Seperate Road...*, s. 25.

¹⁷² *Nova Jugoslavija*. Beograd 1955, s. 531.

¹⁷³ Campbell, *Tito's Seperate Road...*, s. 27.

¹⁷⁴ *Službeni vjestnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ*. Broj 4, 15 februara 1950, s. 25—28.

uzbrojenie przeznaczane było dla wojsk jugosłowiańskich stacjonujących w rejonie Wrót Lubljańskich, ważnych w systemie obronnym Włoch.

Przyjmowanie tej pomocy, jak oświadczył 21 grudnia 1957 r. minister obrony I. Gośniak informując parlament o wypowiedzeniu umowy z 1951 r., nie mogło być zgodne z niezawisłą polityką Jugosławii¹⁷⁵. Przyczyniała się ona jednak do zajęcia przez Jugosławię nowej pozycji na arenie międzynarodowej w ramach polityki niezaangażowania.

ПОЛИТИКА ЗАПАДНЫХ ДЕРЖАВ ПО ОТНОШЕНИЮ К ЮГОСЛАВИИ В 1948—1950 ГГ.

Конфликт Коммунистической партии Югославии с Информбюро коммунистических и рабочих партий изменил международное положение Югославии. В период очень сильной напряженности международных отношений Югославия стала одним из фронтов „холодной войны”. Это привнесло новые элементы в международную обстановку.

Политики западных держав считали, что этот конфликт положил начало дезинтеграции социалистического лагеря. Этому выводу была подчинена политика западных государств по отношению к Югославии, получившая название *keeping Tito afloat*, поскольку она предполагала помощь правительству Тито в трудные для него моменты. Опыт, приобретенный американской дипломатией в ее югославской политике, был использован при разработке доктрины *peacefull liberation*.

В статье представлены способы, с помощью которых западные державы, главным образом Соединенные Штаты и Великобритания, пытались использовать трудное международное положение Югославии для достижения собственных политических и военных целей, подчиненных интересам НАТО. В 1950 г. под влиянием войны в Корее военные соображения приобрели решающее значение в международной политике. Стратегическая позиция Югославии была признана весьма важным элементом оборонной системы НАТО. Западные политики обращали также внимание на югославские вооруженные силы (Югославия имела вторую по величине армию в Европе, после СССР). До времени, пока война в Корее не превратилась в конфликт, угрожавший мировой войной, Югославия успешно противопоставлялась стремлению Америки связать ее в военном отношении с западными государствами. Поворот в позиции Югославии наступил в октябре 1950 г. Предпринятые тогда попытки получить экономическую помощь, а в следующем году — военную встретили благоприятный отзыв Соединенных Штатов, а затем Великобритании и Франции. Эти государства предоставляли также Югославии гарантии, что агрессия против нее вызовет мировую войну.

Принятие этой помощи, как заявил 21 декабря 1957 г. министр обороны И. Госняк, сообщая парламенту о денонсировании договора от 14 ноября 1951 г. о военной помощи Соединенных Штатов, противоречило бы независимой политике Югославии. Однако эта помощь способствовала занятию Югославией новой позиции на международной арене в рамках политики неприсоединения.

THE WESTERN WORLD-POWERS' POLICY TOWARDS YUGOSLAVIA IN THE YEARS 1948—1950

The conflict of the Yugoslav Communist Party with the Communist and Workers' Parties' Information Bureau, brought about a change in the international position of Yugoslavia. In the period of high tensions in the international relations

¹⁷⁵ *Savezna narodna skupština. Stenografske beleške, Knjiga IV. Beograd 1957, s. 19—22.*

Yugoslavia became one of the fronts of the cold war, which introduced new elements into the overall international situation.

The first statement on this conflict on the part of the politicians of the Western world-powers, was that it would initiate the process of disintegration of the socialist states. The policy of the Western countries towards Yugoslavia was subordinated to this judgment. It was labelled as "Keeping Tito Afloat", having presupposed assistance to Tito's government in difficult situations. The experience gained by American diplomatic service in its Yugoslavian policy was later made use of in elaborating the doctrine of "peaceful liberation".

The article presents the methods by which the Western powers, mainly the United States and Great Britain, tried to take advantage of Yugoslavia's difficult international plight for realization of their own political and military goals, subordinated to NATO requirements. In 1950, because of the Korean war the military causes were of crucial significance in the world politics. The strategic position of Yugoslavia came to be regarded as a very important element of the NATO defence system. The Western politicians pointed also to the Yugoslavian military forces (Yugoslavia was in possession of the second to the USSR, biggest army in Europe). Until the time of the Korean war becoming a threat to the world peace, Yugoslavia successfully resisted the American efforts to bring it into a military alliance with the Western countries. The turning point in the Yugoslavian attitude occurred in October 1950. Yugoslavia's seeking the economic, and in the following year, military aid, met with a favourable attitude of the United States, and later also of Great Britain and France. These countries warranted Yugoslavia that an aggression against it would initiate the world conflict.

Accepting this aid could not agree with the independent policy of Yugoslavia, as the Defence Minister I. Gosniak stated on December 21st, 1957, when informing the parliament on the renunciation of the military aid agreement with the United States from November 14th, 1951. This aid, however, contributed to taking by Yugoslavia a new international position, among the non-aligned nations.